

Rodne uloge i igra

Žulj, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:165527>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-24**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Iva Žulj

RODNE ULOGE I IGRA

Završni rad

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Iva Žulj

RODNE ULOGE I IGRA

Završni rad

Mentor rada: izv. prof. dr. sc. Tomislav Krznar

Sumentorica rada: doc. dr. sc. Ana Maskalan

Zagreb, rujan 2022.

Sadržaj

SAŽETAK	
SUMMARY	
UVOD	1
1. SPOL I ROD	2
<i>1.1. RODNI IDENTITET</i>	2
<i>1.2. RODNE ULOGE</i>	3
2. STEREOTIPI, PREDRASUDE I DISKRIMINACIJA	4
<i>2.1. RODNI STEREOTIPI</i>	4
3. RAZVOJ RODNIH STEREOTIPA	5
<i>3.1. UTJECAJ RODITELJA</i>	6
<i>3.2. UTJECAJ VRŠNJAKA</i>	7
<i>3.3. UTJECAJ MATERIJALA I MEDIJA</i>	7
4. RAZVOJ RODNO TIPIZIRANOG PONAŠANJA	8
<i>4.1. TEORIJE O UTJECU OKOLINE I UČENJA</i>	9
<i>4.2. KOGNITIVNO-RAZVOJNA TEORIJA</i>	10
<i>4.3. TEORIJA SPOLNE SCHEME</i>	11
5. RODNA KOMPARACIJA DJEČJEG PONAŠANJA I PERCEPCIJE	11
6. ŠTO JE TO IGRA?	12
<i>6.1. IGRA DJECE U SUVREMENOM DRUŠTVU</i>	13
7. IGRAČKE I NJIHOVA ULOGA	14
<i>7.1. ODNOS IGRE I IGRAČKE</i>	15
8. KAKO DJECA KROZ IGRU I IGRAČKE UČE RODNE ULOGE	16
<i>8.1. UTJECAJ OKOLINE NA ODABIR IGRE I IGRAČAKA</i>	20
<i>8.2. UČE LI ODRASLI KROZ IGRE ZA ODRASLE RODNE ULOGE?</i>	21
9. UTJECAJ ODGOJITELJA	23

10. ULOGA OBITELJI I USTANOVE ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE	24
ZAKLJUČAK.....	25
POPIS LITERATURE.....	26
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA.....	31

Sažetak

Tema ovog završnog rada je rodne uloge i igra. Treba napomenuti kako je igra širok pojam koji obuhvaća određene definicije, a u ovom se radu stavlja fokus samo na neke njezine aspekte. Cilj ovog rada je prikazati na koji način igra djece i igračke kojima se oni igraju utječu na usvajanje rodni uloga. Ovdje se pokušalo odgovoriti na pitanje na koji način igre koje djeca igraju te struktura igračke, njezine tehničke posebnosti i dizajn utječu na usvajanje rodni uloga. Početak rada sadrži terminologiju vezanu uz pojmove kao što spol, rod, stereotipi, predrasude i diskriminacija. Zatim se dolazi do složenijih pojmova rodni uloga, rodni identiteta i rodni stereotipa, koji su vrlo bitni za razumijevanje samog rada. Glavni dio rada usmjeren je na igre dječaka i igre djevojčica te što takve igre uče djecu i kakve rodne uloge potiču kod oba spola. Neizostavan dio igre je i igračka s kojom se dijete igra, čiji dizajn, materijal i reklamiranje može podupirati tradicionalne rodne uloge stvarajući unaprijed očekivanu projekciju idealnog potrošača. Veliku ulogu ima i djetetova okolina koja uključuje roditelje, vršnjake/inje, odgojitelje/ice i medije, koji utječu na djetetov odabir igre i igračaka te samim time i na razvoj određene rodne uloge. Na kraju rada navodi se na koji način roditelji i odgojitelji/ice mogu pozitivno utjecati i pridonijeti jačanju razvoja cjelovite osobnosti djeteta.

Ključne riječi: *dijete, igra, igračka, rodne uloge, rodni stereotipi*

Summary

Topic of this paper is gender roles and play. It should be mentioned that play is a very wide concept which includes certain definitions, but in this paper the focus is only on some of its aspects. Goal of this paper is to present in which way children's play, as well as toys they're playing with, affect learning and acquisition of gender roles. This paper tries to answer the question how children's play and structure of a toy, its technical particularities and design influence the acquisition of gender roles. Beginning of the paper includes terminology regarding concepts like sex, gender, stereotypes, prejudices and discrimination. They are followed by more complex concepts like gender roles, gender identity and gender stereotypes, which are all very important for understanding paper itself. Main part is focused on boy's play and girl's play, what they teach children and which gender roles they foster for each sex. Important element of play is also a child's toy, whose design, material and advertising may encourage traditional gender roles by making anticipated projections of an ideal consumer. Child's surroundings, including parents, peers, preschool teachers and media, also have a great

impact when it comes to selection of play and toys as well as development of specific gender role. At the end, the paper indicates how parents and preschool teachers can have a positive impact and contribute to strengthening child's overall identity development.

Key words: *child, play, toy, gender roles, gender stereotypes*

UVOD

Cijeli život odraz je prvih osjeta, a ljudi grade svoj misaoni život i svoju svijest prema kombinacijama tih osjećaja koji obuhvaćaju zvukove, boje, predmete, slike, atmosfere, oblike... (Kozjak, 2018). Kod djeteta su ti elementarni osjećaji i dojmovi temelj kasnijoj nadogradnji koja se prema Marović (2009) odvija tijekom socijalizacije i usvajanja znanja o sebi i o svojem mjestu u kulturi. Jedan od procesa koji prati razvoj djeteta je formiranje identiteta, a usporedno s tim procesom pojavljuju se i pojmovi kao što su rodni identitet i stjecanje rodnih uloga. Neovisno o polazišnoj točki, naglašava se važna uloga svih čimbenika koji se nalaze u neposrednom okruženju djeteta i posljedično utječu na njegovo oblikovanje te odgoj i obrazovanje (Marović, 2009).

Ono što čini sastavni dio života djeteta je igra. Pored zadovoljstva i razonode koje igra pruža, ona također predstavlja način na koji djeca uče o sebi i drugima, svom okruženju, stvaraju odnose s drugima i stječu kompetencije. Jedan neizostavan segment igre na koji treba obratiti pozornost jesu igračke. „Izbor igre, igračke i partnera u igri, od strane odgojitelja/ice ili samog djeteta, osigurava djetetu učenje socijalnih odnosa, rodnih uloga, a s njima i rodni stereotipa“ (Marović, 2009, str. 21). Podjela igračaka i igara na ‘muške’ i ‘ženske’ formalno ne postoji, ali većina smatra neobičnim vidjeti djevojčicu kako se igra s autićima ili dječaka kako se igra s lutkama. Takav stereotipni izbor igračaka, ali i materijala za igru, može ograničiti iskustvo djeteta i sposobnost da razvija vještine i karakteristike koje mogu biti unaprijeđene ukoliko su mu dostupne igračke i materijali za igru bez oznake za koji su spol primjerene (Kovačević, 2019). Istraživanjem rodni oznaka igračaka mogu se dobiti i brojne informacije o obilježjima ‘igračaka za dječake’ i ‘igračaka za djevojčice’, što pokušavaju razvijati kod djece, kakve se osobine pripisuju muškom ili ženskom spolu, a ujedno i kakve implikacije nose sa sobom.

Ovaj rad se sastoji od 10 poglavlja gdje je prva polovica rada fokusirana na terminologiju vezanu uz pojmove kao što su spol, rod, stereotipi, predrasude i diskriminacija. Kroz ove pojmove dolazi se do složenijih pojmova kao što su rodne uloge, rodni identitet i rodni stereotipi te utjecaj različitih čimbenika na stvaranje rodni stereotipa. Četvrto poglavlje osvrće se na razvoj rodno tipiziranog ponašanja, a zatim slijedi rodna komparacija dječjeg ponašanja i percepcije. Druga polovica rada usmjerena je na dječju igru i igračke te ujedno objašnjava njihov međusobni odnos. Ključno poglavlje je kako djeca kroz igru i igračke uče rodne uloge. U ovom se poglavlju govori o utjecaju igre i njezinih posebnosti na učenje rodni

uloga, kao i o utjecaju igračke, njezinom reklamiranju, strukturi i tehničkih posebnostima. Poznato je i da okolina utječe na usvajanje rodnih uloga, pa se u posljednjim poglavljima navodi kako ona utječe na odabir igre i igračaka te kako roditelji i odgojitelji/ice mogu njegovati pravilne stavove.

1. SPOL I ROD

U popularnoj kulturi termini spol i rod često se miješaju i smatraju se sinonimima, dok je razumijevanje pojmova rod i spol kao različitih termina više prihvaćeno u društvenim znanostima. Ban (2013) tako navodi da pojmovi rod i spol u hrvatskom jeziku nisu dovoljno odijeljeni prema njihovom značenju pa termin spol nerijetko obuhvaća i značenje termina rod.

Spol je biološki koncept koji je definiran na osnovu primarnih spolnih karakteristika osobe te se smatra prirodno zadanom i statičnom kategorijom (Blackstone, 2003). „U društvenim se znanostima spol definira kao društvena i zakonska klasifikacija bioloških značajki koje osobe dijele na dvije kategorije, na muški i ženski spol“ (Ban, 2013, str. 94). Suprotno tome, rod podrazumijeva karakteristike, obilježja i vrijednosti koje društvo pripisuje osobama suprotnog spola te je to kategorija vrlo promjenjive naravi i shodno tome dinamična i nestabilna. Blackstone (2003) navodi kako društveni konstrukt roda potkrepljuje i činjenica da pojedinci i društvo pripisuju određena obilježja i vrijednosti osobama isključivo zbog njihovog spola, međutim ta se obilježja razlikuju između društava i kultura, a tijekom vremena i unutar istog društva.

S obzirom na to da je nemoguće izbjeći rodnu “dvojnu klasifikaciju”, svaki je pojedinac definiran kategorijom roda. “Zbog toga je izuzetno važno osvijestiti načine na koje se rodne uloge nastavljaju reproducirati u društvu ranim usvajanjem u djetinjstvu. Upravo razlikovanje dviju kategorija rodova utječe na svakog pojedinca i utemeljuje njegov identitet” (Ban, 2013, str. 93).

1.1. Rodni identitet

Utvrđeno je da se osobe rađaju spolno obilježene, a odrastanjem postaju rodno osviještene te posljedično tome biraju obilježja roda kojemu žele pripadati. Rodna se osviještenost ne mora manifestirati na deklarativnom nivou, nego može ostati na nivou podsvjesnoga, ali Ban (2013) ističe kako može biti nametnuta zbog okoline i okolinskih čimbenika.

U tom procesu rodnog osvještavanja djeca bi trebala naučiti da postoje dva prirodna

spola te da oni unutar toga moraju pronaći svoje mjesto kao djevojčica ili dječak. Time rečeno, prva djetetova iskustva postavit će temelj kasnijoj nadogradnji koja se odvija tijekom socijalizacije i usvajanja znanja o sebi, a na što se nadovezuje i pojam rodnog identiteta. Marušić (1994) navodi kako je rodni identitet subjektivni doživljaj koji osoba usvaja o svojoj pripadnosti muškom ili ženskom rodu, a koji kod većine proizlazi iz biološkog spola.

Arbanas (2016) tvrdi da na razvoj rodnog identiteta izuzetno utječe stupanj kognitivnog razvoja djeteta, što se primjećuje u prepoznavanju i utvrđivanju roda u mlađoj dobi (odjeća, frizura i slično). U razdoblju razvitka djeteta stječe rodni identitet, a na njega utječu biološki aspekti, identifikacija s osobama u njegovoj/njezinoj blizini (roditelji, odgojitelji/ice, vršnjaci/vršnjakinje) te proces socijalizacije. „Ovisno o spolu djeteta, roditelji i ostali odgojni faktori usmjeravaju svoje djelovanje u pravcu izgrađivanja djetetova muškog ili ženskog identiteta, o čemu pak ovisi koju će društveno određenu ulogu spola pojedinac usvojiti“ (Maleš, 1988, 48).

1.2. Rodne uloge

Uz pojam rodnog identiteta usko je vezan i pojam rodnih uloga. „Rodne uloge su višedimenzionalni koncept i mogu se odnositi na širok spektar obilježja, od stavova i ponašanja vezanih uz rodne uloge do osobina ličnosti vezanih uz rod“ (Kovačević, 2019, str. 26). Jednostavno rečeno, rodne uloge označavaju različita očekivanja vezana uz ponašanje žena i muškaraca.

Rodna uloga uči se kroz proces socijalizacije, u odnosima s vršnjacima, kroz kulturu i običaje, odgojno-obrazovni sustav i sl., a u najvećoj mjeri ovisi o društvu i kulturi u kojoj živimo (Turk, 2019). Rodne uloge podrazumijevaju način izražavanja, emocionalne reakcije, izbor hobija i zanimanja, a ovdje se ubraja i način odijevanja te izbor frizure. “Tako se primjerice djevojčice uči da budu mirnije i nježne, potiče ih se na igranje s lutkama, čajnim setovima i slično kako bi preuzele ulogu brige za obitelj, dok se dječake uči da budu hrabri, da ne pokazuju emocije, potiče ih se na natjecateljski duh i kompeticiju” (Turk, 2019. str. 15).

Tijekom učenja rodnih uloga, dječaci i djevojčice spontano prihvaćaju i uvažavaju kriterije koji su vezani uz muški ili ženski spol te tako nesvjesno stvaraju stavove o oba roda. „Velik dio tih uvjerenja posljedica su površnih generalizacija o rodovima, tj. očekivanja o tipičnom ponašanju žena i muškaraca koje imenujemo rodnim stereotipima“ (Marović, 2009, str. 20).

2. STEREOTIPI, PREDRASUDE I DISKRIMINACIJA

Jedan od najraširenijih i najučestalijih rodni pojmova je pojam stereotipa. Stereotipi su generalizirane i pojednostavljene pretpostavke o značajkama neke skupine. Slunjski (2013) prikazuje stereotipe kao “slike u našim glavama”, odnosno neki klišeji o ljudima i pojavnostima koji djeluju kao “obojene naočale” kroz koje pojedinci gledaju. Osim što se sam pojam stereotipa odnosi na viđenje svijeta i način na koji razmišljamo, čije su odrednice proizašle iz društvene realnosti, on se ujedno odnosi i na rezultat tog procesa.

Na određeni način stereotipima se pojednostavljuje pogled na svijet i velik broj ljudi to radi u određenom stupnju. Ovdje može doći do situacije gdje stereotip postaje nepravedan i zlostavljački, ako taj stupanj prijeđe određenu granicu i ako osobe zaborave sagledati individualne razlike. Drugim riječima, stereotipi počinju oblikovati ponašanje osobe jer se učvrste u njegovoj/njezinoj svijesti kao stavovi ili predrasude.

Predrasuda se može opisati kao „unaprijed stvoren pozitivan ili negativan sud i uvjerenje o nekom ili nečem. Takve su prosudbe najčešće neopravdana pojednostavnjenja i osiromašenja svojstava i osobina pripadnika neke soc. skupine ljudi“ (Predrasuda, 2021, Hrvatska enciklopedija). Prema Slunjski (2013) predrasude počivaju na stereotipima, a glavna razlika je što predrasuda sadrži negativan stav prema objektu te je emocionalno obojena. Velik broj predrasuda stvara se u djetinjstvu kada djeca oponašaju način govora, razmišljanja i ponašanja svojih roditelja, no predrasude se mogu razviti u svakoj dobi.

Pennington (2004) navodi kako je stvarna posljedica predrasuda diskriminacija. Diskriminacija se definira kao “aktivno djelovanje i ponašanje na temelju predrasuda ili namjernog osporavanja prava nekoj društvenoj grupi i/ili pripadnicima/cama tih grupa” (Topić, 2018, str. 11). Kriteriji osporavanja mogu biti zasnovani na spolnoj orijentaciji, spolu/rodu, rasi, etnicitetu, dobi, vjeroispovijesti i sl.

Rečenice poput “Ne smiješ plakati, ti si dječak” ili “Djevojčice bi trebale biti mirne”, iznova se znaju ponavljati te ih je nekolicina ljudi sigurno puno puta čula. “Najčešće ih doživljavamo kao uobičajene fraze koje prihvaćamo bez promišljanja njihova dubljeg značenja ili poruke koju nose. Činjenica je da se dječaci i djevojčice u mnogočemu razlikuju, ali površnim uopćavanjima zapravo gradimo stereotipe na temelju spola” (Marović, 2009, str. 18).

2.1. Rodni stereotipi

“Rodni stereotipi su specifična uvjerenja o karakteristikama koje su tipične za žene ili muškarce, poput vjerovanja o fizičkim karakteristikama, osobinama ličnosti, poslovnim

preferencijama ili emocionalnim predispozicijama žena i muškaraca” (Jugović, 2004). Pored toga što stereotipi obuhvaćaju uvjerenja kakvi su muškarci i žene, oni obuhvaćaju i kakvi bi trebali biti. Shodno tome prevladava uvjerenje da su sve žene sramežljive, slabe i jako emocionalne, a muškarci su neosjetljivi, snažni i dominantni u društvu. Maleš (1988) naglašava da stereotipi uloga spolova/rodova imaju vrlo važno mjesto u organiziranju podataka o ženskom i muškom spolu te predstavljaju dimenziju za vrednovanje sebe i drugih.

Premda dolazi do varijacija između različitih kultura, vjeruje se da je sadržaj rodni stereotipa, koji posjeduju žene i muškarci, poprilično sličan. U istraživanju koje su provodili Williams i sur. (1999) ispitivali su se i promatrali rodni stereotipi u trideset zemalja diljem svijeta, a u svim provedenim istraživanjima muškarci se smatraju kao autonomni, agresivni, ustrajni, dominantni i orijentirani na postignuće. Dok se na žene gleda kao na poslušne, brižne, druželjubive, samoponižavajuće i majčinski nastrojene.

U današnje vrijeme razvoj svijesti o prevladavajućim i općeprihvaćenim stereotipima je uznapredovao, a prema Paseka (2004) ukazivanje na postojanje stereotipa u pojedinom društvenom kontekstu postalo je svakodnevno. S jedne točke gledišta to je odraz razvijene svijesti, a s druge snažne prožetosti i stalnosti tradicionalnih modela mišljenja, djelovanja i življenja. “Suvremene rodne studije ozbiljno narušavaju postojeće rodne stereotipe, iznoseći kontraargumentacije ustaljenim društveno-kulturno-psihološki utemeljenim kognitivnim modelima muško-ženskih razlika naglašavajući pritom da između stvarnosti i stereotipa ne mora nužno biti znak jednakosti” (Ban, 2013, str. 96).

Međutim neosporiva je činjenica da rodni stereotipi u velikim dijelom formiraju naše ponašanje prema osobama muškog i ženskog spola. Tako se kod djece već u razdoblju ranog djetinjstva može uočiti formiranje stavova i ponašanja koji su u izravnoj vezi sa stereotipnim viđenjem muškog i ženskog spola. Ban (2013) ističe kako se taj proces odvija implicitno, a nerijetko i eksplicitno putem igračaka, slikovnica, medija i animiranih filmova, koji djeluju kao snažni agensi socijalizacije i sredstva održavanja postojećih stereotipa.

3. RAZVOJ RODNIH STEREOTIPA

“Na pitanje u kojem trenutku dijete započinje usvajati rodne stereotipe, najispravniji odgovor bio bi: od samog trenutka rođenja i prvih kontakata s vanjskim svijetom” (Marović, 2009, str. 19). Djeca u razdoblju od dvije do tri godine imaju dosta znanja o rodni stereotipima zato što odrasli vrlo često i sustavno upotrebljavaju rodne stereotipe kada je riječ o djeci. U tom razdoblju rodni stereotipi su izrazito rigidni pa su djeca uvjereni da samo dječaci nose plavo, a

djevojčice ružičasto te da isključivo muškarci idu u vojsku, a žene rade kao medicinske sestre. “Djeca od 36 mjeseci, osim što s lakoćom razlikuju rodne oznake, svjesna su da se neke aktivnosti i imovina više povezuju s jednim nego drugim rodnom, što ukazuje na pojavu stereotipa rodni uloga kod djece te dobi“ (Marović, 2009, str. 20).

Osim što djeca s velikom lakoćom razlikuju rodne oznake u dobi od već 3 godine, ona su ujedno i svjesna da se određene djelatnosti u društvu više povezuju s jednim nego s drugim rodnom. Upravo navedeno upućuje na nastanak i razvoj stereotipa rodni uloga kod djece te dobi. Shodno tome, navodi se kako „roditelji sa snažnijim rodni stereotipima obično imaju djecu s rigidnijim rodni stereotipima, a djeca koja odrastaju u tradicionalnijim društvima obično usvajaju rodne stereotipe brže od djece iz netradicionalni društava“ (Cvrtila, 2016, str. 5).

Stereotipna ponašanja djece su uskoj vezi sa spolom djeteta te se kroz njih odražavaju implicitni utjecaji, a osim toga i eksplicitni gdje se ubrajaju obitelj, vršnjaci/vršnjakinje, različiti mediji, slikovnice, filmovi, igračke i sl.

3.1. Utjecaj roditelja

„U obitelji, od samog početka komunikacije između roditelja i djeteta, roditelji (svjesno i nesvjesno) šalju poruke djetetu kako se treba prikladno ponašati kako bi se kao dječak ili djevojčica uklopili u zajednicu u kojoj svatko od njih ima uloge, ali različite“ (Marović, 2009, str. 20). Ista autorica ističe kako roditelji najčešće stvaraju i drugačije okruženje za muško dijete te drugačije za žensko dijete (od uređenja sobe, boje, namještaja u njoj pa sve do igračaka koje se nalaze u sobi). Zatim njeguju tipičan izgled za djevojčicu ili dječaka (frizura, vrsta i boja odjeće), utječu na sklonosti i interese djeteta (odabir budućeg zanimanja, sporta i dr.) te različito modeliraju ponašanje djece prema rodu (podupiru stereotipno prikladne igre i aktivnosti).

Između ostaloga, djeca neprestano unutar vlastitog doma gledaju svoje očeve i majke kako rade i izvršavaju raznovrsne poslove karakteristične za njihov spol. Berk (2008) navodi da djeca, koja odrastaju u domu gdje roditelji rade netradicionalne poslove, nemaju toliko naglašene rodne stereotipe prilikom povezivanja određenih predmeta s muškim ili ženskim spolom, ali i u smislu općih uvjerenja o zanimanjima. Sukladno tome, roditelji koji rade netradicionalne poslove imaju manje naglašene rodne stereotipe te je manje vjerojatno da će pokazati neodobranje ili nezadovoljstvo u pogledu, npr. kćerina odabira kamiona i auta umjesto lutke za igru. Neupitno je da roditelji imaju veliki utjecaj na razvoj rodni stereotipa kod djece, a ovisno o razdoblju djetetova života i njegovom razvojnom području mijenja se i primarna uloga pojedinog roditelja. Međutim, „jednakovrijedni i skladni odnosi među

roditeljima u obitelji najbolji su znak da će dijete usvojiti model ponašanja za svoj rod, poštujući pritom onaj drugi“ (Marović, 2009, str. 21).

3.2. Utjecaj vršnjaka

Tijekom razvoja i usvajanja rodnih stereotipa, potrebno je promotriti i širi društveni kontekst te tome pridodati snažan pritisak vršnjaka/vršnjakinja s kojima se djeca susreću u ustanovama za rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Uloga vršnjaka/vršnjakinja iznimno je velika jer ona utječe na vrijednosti, stavove i ponašanje djece. Sukladno tome važno je istaknuti da su djeca sklona osuđivati djevojčice koje se ponašaju “kao dječaci” te su grube i bučne, ali sklona su i osuđivati dječake koji nose odjeću djevojčica i igraju se lutkama. “Primjerice, neka istraživanja potvrđuju da većina djece starosti između tri i šest godina ne žele biti prijatelji s djetetom koje krši rodne stereotipe, npr. s dječakom koji nosi suknju ili s djevojčicom koja se igra kamionima” (Golub, 2017, str. 22).

Nadalje, djevojčice i dječaci ponašaju se i reagiraju različito u kontekstu skupine, a to se posebno očituje u načinu na koji rješavaju konflikte. “Kad se igraju u skupini, djevojčice obično pokušavaju doći do kompromisa i biti obzirne prema svojim prijateljicama jer su im društveni kontakti vrlo važni. Za razliku od njih, dječaci predškolske dobi bore se jedni s drugima za prevlast u grupnoj hijerarhiji” (Marović, 2009, str. 21). Posljedično, dječaci su u skupini bučni i dominiraju prostorom kada osjete tjeskobu, dok djevojčice postaju povučene i tihe. Tako djeca nesvjesno šalju poruku drugoj djeci kako se ponašaju dječaci unutar određene skupine, a kako djevojčice.

3.3. Utjecaj materijala i medija

“Iako se dječja svakodnevna okolina donekle promijenila u odnosu na ranije, ona i dalje predstavlja izvor brojnih primjera rodnih stereotipa. Naime, većina televizijskih programa, kako za odrasle, tako i za djecu, izrazito je rodno tipizirana, a utjecaj medija na razvoj spolnih razlika u ponašanju određen je upravo tom činjenicom” (Cvrtila, 2016, str. 6). Jedan od najistaknutijih primjera promoviranja rodnih stereotipa su reklame u kojima prevladava stroga podjela igračaka na “muške” i “ženske”. Sukladno tome, Cvrtila (2016) navodi kako se kontinuiranim praćenjem i proučavanjem televizijskih reklama ispostavilo da se češće pojavljuju muškarci nego žene. S muškarcima su bile povezane osobine moći, dominantnosti, autoriteta i agresivnosti, a žene su prikazivane stereotipno, kao kuharice, čistačice, domaćice te većinom u podređenom položaju.

Osim televizijskih programa i medija, vrlo moćno sredstvo održavanja postojećih rodnih stereotipa su ujedno i dječje knjige, slikovnice i animirani filmovi. Naime, navedena sredstva često oslikavaju određenu stvarnost unutar radnje koju iznose, a tako djeca uče koja su ponašanja i aktivnosti društveno prihvatljiva. Slikovnice igraju vrlo važnu ulogu u djetetovom životu i u njegovom razvoju, ali usprkos tome velik broj slikovnica obuhvaća sadržaj koji pridonosi razvoju i usvajanju rodnih stereotipa. Studija (Kolega i sur., 2011) koja je provodila analizu slikovnica došla je do podataka da “su rodni stereotipi uvelike prisutni u slikovnicama čime se pridonosi njihovom usvajanju kod djece i održavanju u društvu. U slikovnicama je veći broj muškaraca u glavnim ulogama (85%) te postoji jasna podjela na muške i ženske poslove” (Cvrtila, 2016, str. 7). Muškarci se prikazuju kao zaposleni, aktivni, oni u slikovnicama uglavnom imaju tipično zanimanje (npr. tehnička i prometna zanimanja) te su na visokim pozicijama (npr. šefovi, predsjednici). Ujedno se pokazalo kako su se u slikovnicama očevi činili nezainteresirani i neuključeni u roditeljsku ulogu te su rijetko pokazivali ljubav (Anderson i Hamilton, 2005; prema Berk, 2015). S druge strane, žene su izuzete iz dominantnih zanimanja i prikazuju se u kućanskim poslovima, kako peru suđe, kuhaju ručak ili čiste kuću.

Slični stereotipi i danas iskaču sa svih strana, čak i iz omiljenih djela koja nose druge vrijedne poruke, ali to ne znači da ih treba maknuti i zabraniti. Umjesto toga potrebno je svako dijete naučiti kako da prepozna stereotipe te pružiti im pomoć u njihovom otkrivanju. “Dječje priče i knjige samo oslikavaju i odražavaju stvarnost. No kao što djeci među golemom ponudom nevrijednih kalorija biramo one hranjive, tako je smisleno obratiti pozornost je li knjiga hranjiva za samosvijest ili pothranjuje stereotipe“ (Belamarić, 2009, str. 15).

4. RAZVOJ RODNO TIPIZIRANOG PONAŠANJA

U djetinjstvu djeca nauče različita ponašanja vezana uz rod, a to učenje odvija se putem socijalizacije, tj. “procesa kojim pojedinac razvija specifične oblike socijalno relevantnog ponašanja i doživljavanja” (Jugović, 2004, str. 11). Specifičniji proces od toga je rodno tipiziranje, tijekom kojeg se kod djeteta razvijaju rodne uloge koje se smatraju prikladnima u njihovoj sredini.

„Teorije razvoja rodnih uloga su psihološke teorije koje proučavaju, razumijevaju, objašnjavaju i opisuju te predviđaju razvoj rodnih uloga, stereotipa i drugih srodnih pitanja“ (Kovačević, 2019, str. 26). Teorije se međusobno dosta razlikuju jer su nastale u sklopu raznih teorijskih pravaca, ali ono što ih povezuje je tvrdnja da priroda i odgoj imaju podjednako utjecaja na razvoj rodnih uloga. “Ovu činjenicu dodatno potvrđuje većina stručnjaka s područja

proučavanja ljudskog razvoja, koji smatraju da rodno i spolno tipiziranje uključuje biološke, kognitivne i socijalizacijske procese koji zajedno djeluju na razvoj djeteta” (Ban, 2013, str. 96). Svaka od teorija posjeduje određen broj empirijskih podataka koji im idu u prilog, no jedino se njihovom međusobnom interakcijom može pojasniti i opisati razvoj rodno tipiziranog ponašanja (Vasta, Haith i Miller, 2005).

4.1. Teorije o utjecaju okoline i učenja

Teoretičari socijalnog učenja tvrde da se razlike u rodnom ponašanju usvajaju iskustvom, a glavna pretpostavka jest da je rodno tipizirano ponašanje učinak jednakih načela učenja kojima se stječu ostala ponašanja. Odnosno, razvoj rodno tipiziranog ponašanja uključuje učenje opažanjem, proces potkrepljivanja i samoregulaciju (Vasta, Haith i Miller, 2005).

Kada je u pitanju ponašanje dječaka i djevojčica, Maleš (1988) naglašava kako ono nije definirano biološki određenim spolom. Spolne, odnosno rodne, razlike formiraju se jer ljudi neprestano reaguju i potiču ponašanja koja su kulturološki određena za pojedini spol/rod. “Stoga djeca nauče anticipirati posljedice ponašanja, te se, primjerice, dječaci ponašaju na tipično muževan način jer je to ponašanje koje okolina odobrava, dok uobičajeno ženstveni postupci ili prohtjevi dječaka dovode do neodobravanja okoline” (Cvrtila, 2016, str. 3). Ovim će putem potkrijepljeno ponašanje djeteta generalizirati na sve ostale slične situacije te će ujedno naučiti razliku između rodno prikladnog i rodno neprikladnog ponašanja. Ako se određeno ponašanje konzistentno nagrađuje, onda se ono zadržava i kada potkrepljenja nema, odnosno internalizira se. Na taj način internalizirana rodna uloga postat će djetetov vlastiti standard prema kojemu će se ponašati.

Slijedom toga, Bandura (1982, prema Maleš, 1988) opisuje dva procesa kojima dječaci i djevojčice usvajaju stavove, vrijednosti i obrasce ponašanja. “Riječ je o direktnom podučavanju – namjerni postupci roditelja kojima usmjeravaju ponašanje djeteta prema zamišljenom cilju, služeći se pritom nagradama i kaznama; te indirektno podučavanje – učenje promatranjem posljedica ponašanja drugih” (Golub, 2017, str. 12). Zadnje navedeni model nema svrhu učiti djeteta određenom ponašanju, ali bez obzira na to učinak je brži i jači.

“Pritom je važno razlikovati proces identifikacije – mehanizam usvajanja uloge spola/roda koji traži viši stupanj razumijevanja te je kao takav uzrok spolnog/rodnog tipiziranja; te imitacije – koja je mehaničke prirode, tj. vrši se bez razumijevanja (na primjer, šminkanje djevojčica)” (Golub, 2017, str. 12). Djevojčice i dječaci okruženi su velikim brojem tipičnih

oblika ponašanja za pojedini spol, no oni sami utječu na to što će odabrati, a konačan ishod je sinteza različitih modela (Maleš, 1988).

4.2. Kognitivno-razvojna teorija

Predstavnik kognitivno-razvojne teorije je Kohlberg te on ističe ulogu kognitivnih faktora u razvoju rodne uloge. Ovdje je dijete aktivni sudionik, on nije ovisan o odraslima koji su tu kao izvor nagrade i kazne, već sam odabire i organizira ono što vidi i čuje u svom okruženju (Golub, 2017). “Sukladno tome, smatra se da pojedinac usvaja spolno/rodno tipično ponašanje paralelno s razvojem intelektualnih sposobnosti, tj. prolazeći kroz faze paralelne Piagetovim fazama kognitivnog razvoja – senzomotorna, predoperacionalna, faza konkretnih operacija i faza formalnih operacija” (Golub, 2017, str. 13). U procesu stjecanja uloge spola, Kohlberg stavlja fokus na kognitivnu aktivnost djeteta, njegovu sposobnost sortiranja i organizacije vlastitih znanja, opažanja i razumijevanja.

Ovisno o dobi djeteta, Kohlberg opisuje pet mehanizama kroz koje se model uloge spola/roda preoblikuje u muško-ženske vrijednosti (Maleš, 1988). Period od prve do treće godine djeteta obuhvaća konkretnost koncepta spol, odnosno u potpunosti se bazira na fizičkim obilježjima. Od treće do četvrte godine razvijaju se vrijednosni sudovi o mnogim stvarima koje su u izravnoj vezi s djetetovim spolom. Treća faza obuhvaća razdoblje od četvrte do šeste godine gdje dijete počinje prihvaćati stereotipe spolnih/rodnih uloga (muškost - osobine poput fizičke snage i natjecanja). U četvrtoj fazi, od šeste do sedme godine, javlja se konformizam, odnosno sklonost gdje se smatra moralnim ono što je usklađeno sa stereotipima. Posljednja faza je modeliranje ili identifikacija gdje se imitira osoba koju se smatra moćnom. Dakle, “tek nakon što je dijete usvojilo spolnu konstantnost, ono počinje usvajati ponašanja koja su u skladu s njegovom rodnom ulogom na način da promatra ponašanje osoba muškog i ženskog spola iz svoje okoline” (Cvrtila, 2016, str. 3). Tako stvara afinitete prema spolno tipičnim ponašanjima jer je takvo ponašanje usklađeno s djetetovom identifikacijom sebe kao osobe muškog ili ženskog spola.

U sklopu kognitivno-razvojne teorije termin identifikacije se shvaća ponešto drugačije nego u usporedbi sa shvaćanjem istog termina u okviru teorije socijalnog učenja. Kohlberg ovdje smatra da se identifikacija pojavljuje uslijed spolnog tipiziranja te upravo zbog toga ne pridaje veliku važnost roditelju istog spola - najprije dijete mora usvojiti muško-ženske vrijednosti, kako bi se nakon toga pokušao/pokušala identificirati s figurom istog spola (Maleš, 1988).

Golub (2017) navodi kako je prednost ovog modela njegova orijentacija na kognitivni

aspekt razvoja, što velik broj teoretičara zna izostavljati, dok se nedostaci ove teorije odnose na zanemarivanje emocionalnih činitelja.

4.3. Teorija spolne sheme

Spolna shema je kognitivna struktura, a primjenjuje se za organizaciju informacija koje upućuju na vlastiti spol. Prema ovom modelu, djeca već u ranom djetinjstvu stvaraju sheme (kognitivno predstavljanje općenite strukture nečega što nam je poznato i blisko) za djevojčice i dječake, a same sheme razvijaju se iz dva razloga. "Jedan je djetetova urođena tendencija za organiziranjem i svrstavanjem podataka iz okoline. Drugi činitelj je naglasak koji se u našoj kulturi stavlja na znakove koji dječake razlikuju od djevojčica (npr. odjeća, ime i zanimanje) i koji omogućuju lako razlikovanje ta dva pojma" (Vasta, Haith i Miller, 2005, str. 564). Slijedom toga, dijete usvaja shemu dječaka ili shemu djevojčice na temelju različitih obilježja žena i muškaraca.

Usvajanje spolne sheme ima trostruk utjecaj na dijete. Prvo, dijete počinje više obraćati pažnju na razne znakove iz okoline koji su povezani s njegovim spolom. Zbog toga će dječak, primjerice, usmjeriti veću pozornost na sportske vijesti, dok će djevojčica prije primijetiti reklamu za novu Bratz lutku. Drugi utjecaj odnosi se na djetetovu samoregulaciju u ponašanju te će ovdje djevojčice, primjerice, izabrati igru s bebom, a dječak igranje s autićima i kamionima. Treće je utjecaj spolne sheme da navede dijete na određene zaključke, primjerice kad dijete zaključi da je novi nogometni vratar u uličnom nogometu dječak.

Ovaj model spolnih shema se proširuje i učvršćuje u procesu rodnog tipiziranja te počinje uključivati i suptilnije razlike između spolova, primjerice osobine, reakcije, aktivnosti, igre i sl. (Vasta, Haith i Miller, 2005).

5. RODNA KOMPARACIJA DJEČJEG PONAŠANJA I PERCEPCIJE

Djevojčice i dječaci predškolske dobi primjenjuju različite ponašajne osobine te je slijedom toga određen širok opseg različitih ponašajnih osobina koje prožimaju pojedini rod, ali i neke rodne uloge.

Spence, Deaux i Helmreich (1985) ustanovili su da se instrumentalne osobine, one orijentirane na izvođenje određenih radnji, usko vežu uz maskuliniziranost koja uključuje nezavisnost, agresivnost, samopouzdanje i ambicioznost. Suprotno tome, osobine vezane uz emocionalnost i brigu za druge, tzv. ekspresivne osobine, vežu se uz feminiziranost koja uključuje toplinu, pažljivost, suosjećajnost, nježnost i taktičnost. Navedena dva sklopa, u psihologiji su prije predstavljala suprotne krajeve kontinuuma te se ujedno smatralo najboljim

da osoba preuzme spektar osobina koji odgovara njezinu spolu. Međutim, suvremeni izazov takvim stajalištima zasniva se na konceptu *androgenosti* u kojem su muške i ženske osobine dvije odvojene dimenzije, a ne suprotni krajevi jedne dimenzije. “Prema tome, osoba može imati osobine obiju dimenzija. Smatra se da su androgini pojedinci psihološki najzdraviji, tj. oni s mješavinom poželjnih osobina iz muškog i ženskog sklopa osobina. Prednost je velika fleksibilnost i prilagodljivost zbog širokog raspona ponašanja koje može upotrijebiti u različitim situacijama” (Tatalović Vorkapić, 2013, str. 171).

Rezultati velikog broja istraživanja idu u prilog tome da su djevojčice društvenije, iznimno razgovorljive i uspješnije u verbalnim sposobnostima te stjecanju jezika. Djevojčice su također sklone izbjegavanju sukoba, dok dječaci češće iskazuju fizičku agresiju i nerijetko pribjegavaju sukobima budući da su više uključeni u igru čija pravila nisu do kraja definirana. Za razliku od djevojčica, dječaci će prije izabrati igru na otvorenom i dramatičko-interaktivnu igru. Oni su ujedno tjelesno aktivniji, zahtijevaju više prostora i igraju se više grubljih igara, a u dojenačkoj dobi će istraživati razne predmete dodirujući ih i kada su sami. Djevojčice često iskazuju konstruktivno ponašanje i više vole igru u unutrašnjem prostoru, a u dojenačkoj dobi istražuju predmete pogledom i kada za to dobiju podršku te ohrabrenje bliske osobe.

Može se zaključiti da dječaci i djevojčice predškolske dobi pokazuju različite ponašajne karakteristike te primjenjuju i drugačije stilove igre. Igra je najznačajnija aktivnost djeteta, a predškolsko doba je prvenstveno posvećeno igri. Djeca se prilikom polaska u dječji vrtić susreću s brojnim promjenama, ali jedna komponenta ipak ostaje nepromijenjena, a to je učenje kroz igru.

6. ŠTO JE TO IGRA?

Iako je igra oduvijek prisutna u životu djeteta, ona je dobila na važnosti tek kada se promijenio pogled na razvoj čovjeka. Zagorac (2015) navodi kako je tek pojavom humanizma djetinjstvo zasebno priznato, a potvrda o “nepostojanju” tog razdoblja prije humanizma pronalazi se u umjetničkim djelima i načinu kako su se prikazivala djeca. U razdoblju humanizma i igra, kao aktivnost koja je usko vezana uz djetinjstvo, počinje pronalaziti svoje mjesto. Djeca u igri tako postaju posebnom inspiracijom u umjetnosti, osobito u slikarstvu, a specifičnosti djetinjstva počinju se promatrati kao posebno iskustvo. “Na samome kraju 17. stoljeća Locke daje poseban zamah razmišljanjima o djetinjstvu i igri, a u drugoj polovini 18. stoljeća u Francuskoj i Njemačkoj nastaje i posebno polje dječje književnosti te cvate i proizvodnja igračkaka” (Zagorac, 2015, str. 319).

Pojam igre je kompleksan te je upravo ta nejednoznačnost i multifunkcionalnost igre osigurala teoretičarima da se usmjere na određene vidove i funkcije igre te da na toj osnovi donesu zaključke o cjelokupnosti fenomena. Igra u sferi nadzbiljskog i stvaralačkog pobuđuje interes u umjetnosti, sociologiji i filozofiji, a svoje mjesto pronalazi u prvom redu u pedagogiji i razvojnoj psihologiji te zatim i u psihoanalizi, antropologiji i etnologiji (Zagorac, 2015).

Ako se igra promatra kao samostalno iskustvo u odnosu s okolinom, ona se pokazuje kao jedinstven edukacijski alat koji omogućuje djetetu i odraslima da pronađu znanja u sebi i vlastitim iskustvima, koja im u konačnici mogu pomoći u razumnoj, organiziranoj i djelotvornoj akciji. Zagorac (2015) naglašava da je priroda mogla pružiti i druge načine za učenje o sebi i svom okruženju te postaviti reakcije kojima bi se jednako postigle sve bitne stvari koje se postižu igrom. No, ona je sve to omogućila i tome još dodala dimenziju uživanja.

Proučavajući razvoj čovjeka vrlo je uočljiva podjela aktivnosti na one primjerene za odrasle i aktivnosti primjerene za djecu, a primjer za to je i podjela na igru i rad. Nesumnjivo je kako je igra aktivnost koja najviše odgovara djetetu, a rad odraslima. No, činjenica je da u radu sudjeluju i djeca, kao što i odrasli znaju sudjelovati u igrama. "Odvajanje rada i odmora te kategoriziranje rada kao korisnog, a odmaranja kao pripreme za sljedeće razdoblje rada, dovodi do zaključka da se radom realiziraju važne stvari za kvalitetu života, a odmorom (i igrom kao aktivnošću za popunjavanje slobodnog vremena) jednostavno gubi vrijeme" (Zagorac, 2015, str. 319). Međutim djeca kroz igru razvijaju socijalne kompetencije, identitet, različita znanja i vještine te se jednostavno rečeno vježbaju načinu življenja.

6.1. Igra djece u suvremenom društvu

Igra djece u današnjem društvu u korelaciji je sa suvremenim načinom življenja, a kako tehnologije svakodnevno streme ka boljoj budućnosti, tako zahtijevaju od pojedinca stalno usavršavanje, učenje i privikavanje na promjene. Tako djeca postaju dionici aktivnosti i fenomena suvremenog svijeta, pri čemu se to odnosi na stres, žurbu i stalno natjecanje. Igra djece se također transformira zbog raznih čimbenika, kao što su pojava nesigurnosti, užurbanost, manje fizičkog kretanja i velik porast uporabe videoigara, te na kraju prelazi u suvremenu igru (Hrženjak, 2019).

Ovdje se također roditelji i odgojitelji/ice susreću s velikim brojem izazova, a ujedno se ističe kako je ponajviše društvo suočeno „s nametnutim rodnim ulogama te nestvarnim idealima ljepote i hiperseksualnosti“ (Bošnjak, 2020, str. 34). Čak je i tradicionalni proizvođač lutaka Mattel, poznat ponajviše zbog lutke Barbie, pokazao par novih izdanja lutke Barbie koje su tjelesno realističnije od prethodnih lutki i pružaju različitost spektra kroz prikaz drugih rasa.

Kao posljednji krik u trendovima igara su digitalne igre, a Hrženjak (2019) navodi da suvremenom igrom postaje ona igra koja drži dijete unutar četiri zida te je specifično da se djeca igraju sama s igračkom ili najčešće s nekim od medija (npr. konzola ili računalo). Iako mediji mogu biti korisni alati i poticati dječji razvoj, oni su većinom pasivan izvor razonode ili služe kao oblik kratkoročnog smirivanja djeteta. Napredak i modernizacija doveli su do smanjenja komunikacije među ljudima, ali i smanjenog kretanja što dovodi do negativnih posljedica za zdravlje ljudi. "Djeca u suvremenoj igri postaju pasivna uzgred pojave mnogih medija te medijskih pomagala. Igračke kojima se igraju postaju sve kompliciranije do mjere gdje dijete ne doživljava satisfakciju već igračku baca, mijenja ju drugom i slično" (Hrženjak, 2019, str. 20).

Igranje u samoći je velikim dijelom obilježje suvremene igre, ali i suvremenog svijeta. No, takav pasivan način igranja bi trebao prijeći u aktivan te zadovoljiti dječji osjećaj za kretanjem, razvojem i zadovoljavanjem aspekta mašte. Igranje igara na računalo djeci daje privid da igraju igre zajedno "online", ali „je s druge strane dijete opet samo u dječjoj sobi bez stvarne interakcije s prijateljima s kojima se igra“ (Hrženjak, 2019, str. 20). Na suvremenu igru utječe i promjena socijalnog okruženja. Hrženjak (2019) ovdje posebno ističe nedostatak prostora, nesigurnost djece, opasnost vozila i užurbanost grada, a sve navedeno na određeni način ograničava igru djece. Upravo zbog toga, roditelji smatraju kako je za dijete sigurnije da se igra u unutrašnjem prostoru te da se zabavlja uz pomoć nekakvog medija na kojem može igrati igre u sigurnosti. No, i takva igra ima određene posljedice kako na djetetov razvoj, tako i na njegovo zdravlje.

7. IGRAČKE I NJIHOVA ULOGA

Igračka je neizostavan dio igre te predmet koji predstavlja izazov i poticaj na aktivnost. Dijete se igrajući njome istražuje, zabavlja, uči i oponaša svijet odraslih. Definicija igračke obuhvaća svaki predmet ili materijal kojim se dijete igra i koji daje svakoj igri sadržaj. Maleš i Stričević (1991) navode kako je dobra igračka ona koja potiče stvaralaštvo, aktivnost, razvija mišljenje, obogaćuje djetetovo iskustvo te upućuje na igru u društvu. Kovačević (2019) također naglašava kako dobra igračka zadovoljava kvalitetom materijala, odgovara djetetovim mogućnostima te može duži period biti izazovna i zanimljiva.

Igračke imaju vrlo važnu ulogu u djetetovom životu. Dijete igračke personalizira pa one onda postaju vjerni pratitelj i prijatelj u igri. Djetinjstvo bez igračaka je nezamislivo, a u najranijoj dobi pružaju djeci oslonac i utjehu. Igračke su djetetu i prijelazni objekt koji pruža

osjećaj sigurnosti i samopouzdanja (Verić, 2021). „Iako je glavna namjena igračke zapravo igra, ona može predstavljati i odgojno sredstvo. Igračka potiče dijete na razvoj mnogih vještina, kao što su promatranje, razmišljanje, kombiniranje, suradnja i ustrajnost“ (Štefanić Guštin, 2022, str. 3). Osim navedenog, igračke pozitivno djeluju na kognitivni i tjelesni razvoj, one potiču razmišljanje i izražavanje emocija te uvode dijete u širu društvenu okolinu. Igrajući se s igračkama različitih oblika, veličina i materijala, dijete ujedno upoznaje svoje tijelo, sposobnosti i okruženje u kojem živi.

7.1. Odnos igre i igračke

Iako mnogi zanemaruju igračke one zapravo imaju puno veću moć i utjecaj nego što mislimo. Igračke nose veliku društvenu važnost te definiraju okruženje u kojem dijete odrasta. Kuti i Cakić (2018) naglašavaju kako je igračka središnja u djetetovoj igri. One pomažu pripremiti dijete za uloge u odraslosti, a ujedno pomažu djetetu da razvije zajedničku kulturu s drugom djecom. Igračka može pomoći djetetu u izgradnji predodžbe društvenih uloga, identiteta i stvarnosti društva u kojem živi, a osim toga sadrži i ideologije te promovira ulogu identiteta društva koje ih proizvodi (Kahlenberg i Hein, 2009).

“Dostupnost igračka koje služe za određene vrste igre također je važna za djetetov rast te su one sastavni dio igre. Različite igračke djetetu daju mogućnost da stvori poseban odnos s njima u smislu njihovog očuvanja, ali i stvaranja humaniziranog odnosa” (Bošnjak, 2020, str. 13). Za dijete u razvoju, igračke su često personificirane i od velikog značenja. One su sredstvo ugone, ali i prekidač za konkretne pojave. Aktivnim sudjelovanjem u igri, dijete uz pomoć igračaka iskazuje sve proživljene nelagodnosti. Zbog toga su vrlo dobar odraz stanja djece te onoga što proživljavaju u svom okruženju. Autorica Peteh (2018) ovdje ističe primjer simboličke igre liječnika i pacijenta uz pomoć koje dijete može eliminirati potencijalni strah od sličnih situacija i institucija. Tako dijete stupa u svijet odnosa te njihovog razumijevanja, poštivanja i shvaćanja uzajamnosti. “Kako dijete sazrijeva spoznajno, emocionalno i fizički, naučeno korištenje vlastitih igračaka reflektira se kasnije kroz njegovu potrebu druženja s vršnjacima/vršnjakinjama, pritom koristeći igračke koje su upotrebljive u skupini” (Bošnjak, 2020, str. 13) Klemenović (2014) navodi kako igračke uvode red u dječje misli i govor, pospešuju njihovo stjecanje uvida o svijetu u kojem žive te usmjerenost na nekakav cilj i ustrajnost. Igračke su također tu kako bi privukle djecu u zajedničku igru uspostavljajući zajedničku pažnju, odnosno stvarajući okolnosti u kojoj su sva djeca usmjerena na isti objekt i aktivnost. “Ako igračka, zajedno sa svojim značajkama, omogućava igru koja doprinosi razvoju djeteta i učenju, te u isto vrijeme odgovara djetetovim autentičnim potrebama, onda takva

igračka ima izrazitu obrazovnu vrijednost” (Klemenović, 2014, str. 184).

Istraživanje Trawick-Smith i sur. (2015) također ističe kako igračke čine veliku razliku u dječjoj igri. Neke od igračaka koje je istraživanje koristilo (npr. Duplo kocke – Lego) potaknulo je visoko kvalitetnu igru, dok druge nisu. “Igračke poput Duplo kocka ne sugeriraju nikakvu specifičnu igru te je u istraživanju primijećeno kako su djeca s Duplo kockama radili konstrukcije, lutke, životinje pa čak i rekvizite za simboličku igru. Takva vrsta igračaka omogućava više različitih vrsta igre, od funkcionalne, pa sve do simboličke igre” (Trawick-Smith i sur., 2015, str. 254). Ono što se ovdje ističe je i promišljanje o odabiru igračaka, jer one imaju velik utjecaj na razvoj kao i neke planirane aktivnosti ili ostali elementi vrtićkog kurikuluma. Način na koji se reflektira i vodi briga za individualne potrebe djeteta u svim aspektima odgoja i obrazovanja, isto tako treba voditi brigu te biti pažljiv i pronicljiv prilikom odabira igračaka koje će potaknuti visoko kvalitetnu dječju igru.

8. KAKO DJECA KROZ IGRU I IGRAČKE UČE RODNE ULOGE

Igra je vrlo bitna u dječjem životu jer je način na koji djeca uče i stječu razna znanja i vještine. Osim što igra pruža mogućnosti za tjelesni, kognitivni, socijalni i emocionalni razvoj, ona također omogućuje djeci da eksperimentiraju s društvenim ulogama i kulturnim praksama koje ih okružuju (Reich i sur., 2018). Za vrijeme igre djeca prožimaju aktivnosti i predmete vrijednostima, a način na koji razmišljaju i osjećaju se u vezi tih aktivnosti i predmeta može se u velikoj mjeri razlikovati ovisno o spolu djeteta (Sterling Honig, 2015).

Kada je riječ o rodnim ulogama u igri, Sterling Honig (2015) navodi kako su djeca mlađe predškolske dobi vrlo fleksibilna u moralnim prosudbama o društveno prihvatljivim rodnim ulogama u igri, dok su primjerice djeca s navršениh šest godina puno netolerantnija prema onima koji u igri krše tradicionalne rodne uloge. Ovdje se postavlja pitanje: ‘Zašto šestogodišnjaci interpretiraju važnost pridržavanja tradicionalnih rodnih uloga u igri kao moralnih imperativa (primjerice: ne ozljeđivanje druge osobe) umjesto kao društvenih konvencija?’ Sterling Honig (2015) ovdje sugerira da djeca preuveličavaju rodne uloge kako bi ih učinili kognitivno jasnijima, ali ujedno polazi i od Piagetovog intelektualnog razvoja djeteta te navodi da djeca između faze konkretnih operacija i faze formalnih operacija mogu interpretirati bilo koju društvenu konvenciju ili pravilo kao jednaku prirodnim zakonima (primjerice: zakon gravitacije). Oko 9 godine života, djeca mogu razlikovati moralna pravila koja ljudi poštuju od tradicionalnih pravila te mogu odlučiti ignorirati ih, ali to uglavnom ne čine, jer se boje da će ih druga djeca osuđivati (Sterling Honig, 2015).

Igre dječaka i igre djevojčica se uvelike razlikuju te su važne u kontekstu na koji način socijaliziraju djecu. Igre dječaka su kompleksnije, kompetitivnije i više vođene pravilima te omogućavaju veći broj sudionika nego igre djevojčica. Djevojčice igraju igre koje su uređenije i u kojima postoji određeni poredak, primjerice školice ili gumi-gumi, te se igraju u grupama od dvoje ili troje (Lindsey, 2015). Takve igre zauzimaju malo prostora, smanjuju kompetitivnost kod djece i nastoje poboljšati suradnju. Lindsey (2015) navodi kako su djevojčice u igri fokusirane na prijateljske odnose i preciznost u izvođenju, dok dječaci tijekom igre pokušavaju demonstrirati dominaciju i muževnost. Ipak ovakav proces učenja može imati negativne posljedice za djevojčice i za dječake. Lindsey (2015) sugerira da igre dječaka u ranoj fazi pružaju početne smjernice koje su korisne za kasniji životni uspjeh, kao primjerice težnja za osobnom izvrsnošću kroz natjecanja. Međutim, dječaci mogu biti u nepovoljnom položaju jer im treba duže nego djevojčicama da nauče vrijednosti poput uspostavljanja suglasnosti, suradnje i povjerenja, koje su ključne za interpersonalni i ekonomski uspjeh.

Neizostavan dio igre je i igračka s kojom se dijete igra, a ona može oblikovati način na koji se djeca uključuju u igru i što uče tijekom takve aktivnosti. Reich i sur. (2018) navode kako obilježja igračke, od boje do strukture igračke, u velikoj mjeri utječu na to kako se djevojčice i dječaci igraju te igraju li se uopće s takvom igračkom. Prema Lauwaertu (2009, prema Reich i sur., 2018) struktura igračke, njezine tehničke posebnosti, materijal od kojeg je napravljena, pravila i upute te njezino značenje, stvaraju mrežu koja podupire određene načine igranja unutar čijih okvira igrači mogu djelovati. Ta mreža koja podupire određene načine igranja usmjerena je na predvidljiv, odnosno unaprijed očekivan identitet ili projekciju idealiziranog potrošača (Reich i sur., 2018). Poblje promatrajući igračke, njihovo reklamiranje, distribucijske kanale i dizajn, moguće je dobiti jasnu viziju identiteta koji se projicira ili predviđa od potencijalnog potrošača, u smislu djetetovih atributa kao što su rasa, etnicitet, socijalni status i spol.

U tu svrhu, istraživanje Auster i Mansbach (2012) navodi na koji način dizajn igračke i njezino reklamiranje može usmjeravati igru djece u smislu da se osobito istaknu rodne uloge. Tako u slučaju, kada je neki rodno-neutralan objekt (npr. žlica) obojen ružičasto ili plavo i označen da je za djevojčice ili dječake, ono mijenja vjerojatnost odabira takve igračke od strane dječaka ili djevojčice (Reich i sur., 2018). Boja igračke može također utjecati na izvedbu pa Reich i sur. (2018) navode kako su dječaci pokazali lošije inženjerske sposobnosti kada su se igrali s pastelno obojenim igračkama, nego s igračkama koje su obojene žarkim ili primarnim bojama. Treba istaknuti kako se rodno tipiziranje boje pojavljuje vrlo rano te prema Reich i sur. (2018), djeca već u razdoblju od dvije do tri godine pokazuju preferencije prema rodno stereotipnim bojama, gdje se djevojčice u velikoj mjeri igraju s ružičastim igračkama, a dječaci

takve igračke aktivno izbjegavaju.

Igračke koje su obično označene i plasirane na tržište kao 'igračke za dječake' često obuhvaćaju razna prijevozna sredstva (npr. autići, avioni, vlakići), konstrukcijske setove (npr. Lego), pustolovinu, opasnost i agresivnost te se velika većina bazira na akciju (npr. auti, puške, gradnja i sl.) Dječaci također dobivaju više igračaka različitih kategorija koje su kompleksnije i skuplje (Lindsey, 2015). Konstrukcijske značajke igračke upućuju na to da velik broj 'igračaka za dječake' podupire razvoj vizualno-spacijalne inteligencije, STEM vještina, rješavanje problema, ali i osobina kao što su asertivnost, neovisnost, upravljanje i kompetentnost (Reich i sur., 2018). S druge strane, igračke koje su označene kao 'igračke za djevojčice' fokusirane su na brigu i njegu (npr. lutke), kućanstvo (npr. dječja kuhinja) i privlačnost (npr. Barbie lutke, šminka za djevojčice). Prema Lindsey (2015) 'igračke za djevojčice' potiču ulogu domaćice, interpersonalnu bliskost i društvenu usmjerenost. Istraživanje Starr i Ferguson (2012) navodi kako igra s takvim igračkama, primjerice igra s Barbie lutkom, može povećati svjesnost djevojčica o izgledu njihovog tijela, seksualnosti i privlačnosti, a ujedno i umanjiti mogući broj zanimanja u kojima se mogu zamisliti.

Lutke za djevojčice, pogotovo Barbie lutke, te akcijske figure za dječake (nikad ih ne reklamiraju kao lutke, nego kao figure) su uobičajeni pokloni roditelja za djecu. Osim što se djevojčicama šalju poruke o ljepoti, odijevanju i tjelesnoj težini putem Barbie lutke, djevojčice ujedno uče o životnim izborima i afinitetima (Lindsey, 2015). Barbie lutka ima raznovrsni izbor poslova uključujući stjuardesu, balerinu, modela, učiteljicu i instruktoricu aerobika, ali bez obzira na posao, Barbie lutka preferira ružičastu i ljubičastu odjeću i nakit. Barbie lutka ima prijateljice druge boje kože, ali osim boje kože, lutke su identičnog oblika i veličine kao i klasična Barbie lutka (Lindsey, 2015). Prethodna generacija je kao muškog dvojnika imala G.I. Joe lutku, a Lindsey (2015) navodi kako je ona bila prototip za današnje akcijske figurice. Akcijske figure koje se u ovom trenutku prodaju dječacima imaju jaču tjelesnu građu i mišićavije su od prethodnih. One se mogu savijati i njihovim tijelima se može manipulirati kako bi se naglasile kompleksne radnje i pokret. Za razliku od akcijskih figura, lutke za djevojčice imaju ograničenu sposobnost savijanja ruku i nogu, ali i cjelokupnog pokretanja. Lindsey (2015) ističe kako djevojčice s Barbie lutkom povezuju osobine poput ljepote i stila, dok dječaci s akcijskim figurama povezuju osobine poput dobrog izgleda i grubosti. Putem ovakvih igračaka i njima sličnim, dječacima i djevojčicama se šalje poruka o tome kako bi trebali izgledati, ponašati se i koje bi osobine trebali utjeloviti.

Jedna od globalno poznatih franšiza, koja je također prigrlila rodno različit marketing igračaka, je Lego, kreirajući tako različite konstrukcijske setove za dječake (npr. Lego Star

Wars) i djevojčice (npr. Lego Friends). Pokušaj proširivanja privlačnosti konstrukcijskih setova može se doimati vrlo korisnim, pogotovo s obzirom na to da se djevojčice igraju s manje igračkama koje potiču vizualno-spacijalnu inteligenciju i uzimajući u obzir moguće dobrobiti vezane uz STEM vještine koje osigurava igra s ovakvim igračkama (Reich i sur., 2018).

Ovdje u velikoj mjeri prevladava simbolička igra koja pruža djeci mogućnost da uvježbavaju preuzimanje uloge odrasle osobe, a u kojoj su ujedno posebno izražene rodne uloge. Istraživanje Martin, Eisenbud i Rose (1995) je pokazalo kako djeca primjenjuju rodne stereotipe kao način utvrđivanja kako bi trebali koncipirati rodne uloge te informiranja o normativnim načinima kako izgledati, ponašati se i razmišljati. Dok su djeca u potrazi za načinima kako koncipirati i odrediti što su to rodne uloge, Lego ih svojim konstrukcijskim setovima implicitno i eksplicitno usmjerava kako se one razlikuju za žene i muškarce. Prema narativima Lego konstrukcijskih setova, djevojčicama se daju eksplicitne poruke o tome kako biti ljubazna, korisna, opuštena i lijepa, dok se dječacima daju eksplicitne poruke o junaštvu, hrabrosti, nametljivosti i profesionalnosti. Implicitno se djevojčicama šalju poruke kako trebaju biti okrenute obitelji, ali i društvene, te da je u redu, a možda i očekivano, da nisu dobre u određenim stvarima (npr. posao ili hobiji) (Reich i sur., 2018).

Djevojčicama se ne pružaju vizije profesija koje su prestižne, fizički zahtjevne, rizične te one koje uključuju opsežan trening ili sposobnosti (npr. doktor, policajac, vatrogasac), dok se dječake aktivno pokušava privući u igru koja sadrži iste ili slične profesije. Iako su prosocijalne vještine zastupljene u oba konstrukcijska seta, Reich i sur. (2018) ističu kako se za dječake to odnosi na suočavanje s opasnošću da izbave druge i spase dan, a za djevojčice da pomažu životinjama, potiču zajedništvo i brinu o drugima. Dobiveni podaci su sukladni s podacima ostalih istraživanja, primjerice istraživanje Francis (2010), koje je analizirajući dječje igračke zaključilo da se igračke za djevojčice fokusiraju na poticanje brige i ljepote, a igračke za dječake se fokusiraju na junaštvo, opasnost i vještine. Pažljivo promatrajući Lego konstrukcijske setove, može se uočiti jasna rodna razlika između narativa osmišljenog za djevojčice i onog za dječake. Od priča, koje uključuju brigu za druge kroz aktivnosti kuhanja i čišćenja, odnosno spašavanja drugih boreći se sa zlikovcima te setova koji, s jedne strane, uključuju pećnice, štednjake i posuđe, a s druge, sjekire, mačeve i pištolje.

Uzimajući u obzir da se Lego igračke reklamiraju posebno za dječake i za djevojčice te da je istraživanje Reich i sur. (2018) došlo do zaključka kako se narativi igre Lego konstrukcijskih setova priklanjaju vrlo krutim rodnim stereotipima, djeca kroz ovakvu igru također uče o izgradnji rodnih uloga, pored toga što slažu šarene kocke u impresivne strukture. Kada djevojčice u igri slijede narative koji su fokusirani na pokušaj, ali ne i uspjeh, brigu,

čišćenje i hobije, ali ne profesije, te kada vrijeme posvećuju ljepoti i stilu umjesto marljivom radu i znanju, Lego kroz svoje konstrukcijske setove potiče djevojčice da se ponašaju na vrlo rodno stereotipan način. Dječacima se, u zamjenu, pružaju poruke koje su usmjerene na djelovanje, profesionalnost i junaštvo (Reich i sur., 2018). Ovo su samo neke od poruke o kojima bi potrošači trebali razmišljati i biti svjesni kada kupuju igračke za djecu. Nažalost, vrlo je vjerojatno kako roditeljima odgovaraju rodno stereotipni narativi koje promoviraju igračke poput Lego konstrukcijskih setova, što je na kraju vidljivo i u porastu u prodaju.

8.1. Utjecaj okoline na odabir igre i igračka

Jedan od najvažnijih konteksta u sklopu kojeg učimo je obitelj, a ovdje roditelji predstavljaju ključne figure. Uz roditelje postoje i drugi utjecaji, a to su oni koje ostvaruju odgojitelji/ice, učitelji/ice i vršnjaci/vršnjakinje. Pozitivne i negativne reakcije okoline također mogu utjecati na ponašanje djeteta u igri, odabir materijala i igračaka, kao i utjecati na oblikovanje rodne uloge na način koji je u skladu ili suprotnosti s roditeljskim utjecajem. Osim toga, treba napomenuti kako važnu ulogu imaju i mediji.

Kamenov, Huić i Jugović (2011) navode kako postoji mala razlika u načinu postupanja roditelja prema sinovima ili kćerima (nadzor, toplina i sl.), ali dimenzija prema kojoj se tretiraju različito je poticanje rodno tipiziranih aktivnosti. Autorice ističu kako oba roditelja više nude kamione i aute dječacima, a lutke djevojčicama, te da se očevi sa sinovima igraju grublje i aktivnije. Roditelji također „različito oblikuju ponašanje djece prema rodu (potiču stereotipno prikladne aktivnosti i igre, na primjer, natjecateljski duh kod dječaka ili tjelesnu bliskost kod djevojčica“ (Golub, 2017, str. 19). Osim toga, iste autorice navode kako roditelji nerijetko, od djetetovog rođenja, kreiraju drugačiju okruženje za žensko i muško dijete (od uređenja sobe do igračaka koje se nalaze u njoj).

Na ponašanje djeteta u igri te na odabir igračaka, treba razmotriti i pritisak vršnjaka/vršnjakinja. Djeca se sa vršnjacima/vršnjakinjama najčešće susreću u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, a njihov utjecaj može djelovati na ponašanje, vrijednosti i stavove. „Naime, djeca su sklona osuđivati dječake koji se igraju lutkama i nose odjeću djevojčica pa tako i djevojčice koje se ponašaju bučno i grubo“ (Golub, 2017, str. 22). Također, nekolicina djece između tri i šest godina, se ne želi igrati s djetetom koji ne poštuje rodne uloge. Vršnjaci/vršnjakinje služe i kao modeli pa tako djeca obraćaju pozornost čime se igraju, ali i na njihovo ponašanje za vrijeme igre. U studiji Masters i sur. (1979) vidljivo je da izbor igračaka uvjetuje ponašanje vršnjaka/vršnjakinja i da dijete odabire igračku kojom su se igrala druga djeca njegovog/njezinog spola.

Unutar ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, veliku ulogu imaju i odgojitelji/ice. Chapman (2016) pretpostavlja da odgojitelji/ice postupaju drugačije prema dječacima i djevojčicama te sugerira da je to posljedica složenog modela koji se sastoji od očekivanja odgojitelja/ica te sklonosti djece. U studiji Fagot i Patterson (1969) promatrane su dvije predškolske skupine te je ustanovljeno kako su odgojitelji/ice pružali dječacima i djevojčicama različit broj povratnih informacija (Chapman, 2016). Otkrili su da odgojitelji/ice komuniciraju te daju više povratnih informacija djeci koja su uključena u mirnije aktivnosti, aktivnosti za stolom ili neke likovne aktivnosti, nego kada su djeca uključena u igru u vanjskom prostoru ili u centru građenja. Ono što su također primijetili je da se većinom djevojčice uključuju u mirnije aktivnosti i igru te samim time dobivaju više povratnih informacija, za razliku od dječaka koji su uključeni u igru u centru građenja ili u vanjskom prostoru i prema tome dobivaju manje povratnih informacija.

Još jedan od utjecaja kojim su djeca svakodnevno okružena su mediji (reklame, dječji časopisi, animirani filmovi). Oglasi za igračke, od kojih većina ograničava kreativnu igru, povezani su s nasilnim filmovima koji nisu primjereni za djecu te koji potiču nasilnu igru. Također, ovim se putem ohrabruju i djevojčice da se fokusiraju samo na svoj izgled nudeći im lutke koje mogu oblačiti, šminkati, raditi im različite frizure i sl. Jedan od najvećih utjecaja imaju crtići, odnosno akcijski likovi iz crtića. Stevanoski (2021) navodi kako se prilikom odabira igračke djeca najčešće vode akcijskim likovima iz crtića, a u posljednjih par godina za djevojčice je to bila Elsa iz animiranog filma "Frozen", a za dječake je to bio prijateljski susjedski "Spider-Man". Danas u prodavaonicama ni nema proizvoda na kojem nije naslikan njihov omiljeni lik iz crtića.

8.2. Uče li odrasli kroz igre za odrasle rodne uloge?

U današnje vrijeme, milijuni odraslih provode svoje vrijeme igrajući igre, a pritom se to odnosi u najvećoj mjeri na videoigre. Videoigre igraju koristeći igraće konzole ili računalo, a u posljednje su vrijeme sve popularnije i igre na mobilnim telefonima. Vuković (2019) navodi da je iz statističkih podataka iz 2018. godine vidljivo kako žene čine 45% svih igrača videoigara, no bez obzira na ovaj podatak industrija videoigara i dalje nastavlja diskriminirati igračice. U videoigramama su ženski likovi prikazivani vrlo stereotipno i najčešće imaju sporednu, a ne glavnu ulogu. "U kontekstu aktivnosti u koje pripada i igranje videoigara, rodne uloge pripisuju domaćinske usluge poput kuhanja, spremanja, čišćenja i brige o djeci ženama, a ostatak postignuća i interesa pripisuju muškarcima što u praksi znači da žene nemaju viška slobodnog vremena da bi se bavile igranjem videoigara" (Stuparić, 2020, str. 10). Također, ženama se od

malena govori kako su to “stvari samo za dječake” i da jednoj djevojčici to “ne priliči”, a kao suprotnost tome, ranije navedeni podaci ističu kako žene i muškarci danas gotovo jednako igraju videoigre. Prema Stuparić (2020) se upravo zbog toga ne može govoriti o manjku žena u domeni konzumacije videoigara, no značajan manjak je vidljiv u sferi profesionalnog bavljenja videoigrama.

Kada je u pitanju utjecaj videoigara, Miller i Summers (2007) navode kako bi one mogle biti najutjecajnije medij upravo zbog svoje interaktivne prirode. Od 49 analiziranih igara, autorice navode kako su videoigre u najvećoj mjeri usmjerene na muškarce. Ako su ženski likovi prisutni, oni imaju sporednu ulogu, imaju puno manje sposobnosti od muškaraca, oskudnije su odjevene te su u ulozi seksualnog objekta, a ulogu heroja imaju u samo 34% slučajeva. Za razliku od žena, muški likovi u igri imaju puno veću ulogu i sposobnosti, najčešće su prikazani kao snažniji i mišićaviji, a ulogu heroja imaju u 58% slučajeva. Miller i Summers (2007) zaključuju kako bi ovakvi prikazi ženskih likova mogli imati negativne posljedice na ženski, ali i na muški spol. “Autorice zaključuju da bi navedeni prikazi ženskih likova u videoigrama mogli negativno djelovati na oba spola. Igrači i igralice koji su izloženi stereotipnom prikazu žene kao bespomoćnog seksualnog objekta, mogli bi takvo shvaćanje internalizirati i prema tome usmjeravati svoje ponašanje u stvarnom životu” (Vuković, 2019, str. 56)

Henning i sur. (2009) ističu da frekventnijim igranjem videoigara dolazi do većeg prihvaćanja, ali i manje kritičkog shvaćanja rodnih stereotipa te da to ima negativne posljedice na socijalni razvoj adolescenata. "Na upit o tome je li u redu igrati igru čiji prikaz likova vrijeđa njihovog prijatelja/prijateljicu, dječaci i mladići bili su znatno skloniji tvrdnji da je to u redu, u odnosu na djevojčice i djevojke. To se slaganje s tvrdnjom povećalo s učestalošću igranja" (Vuković, 2019, str. 55)

Behm-Morawitz i Mastro (2009) u svom istraživanju pak navode da su žene, koje su u videoigrama izložene seksualiziranim prikazima ženskih likova, pokazale negativne stavove o mentalnim sposobnostima žena, ali su bile i manje uvjerene u svoje sposobnosti za uspjeh u stvarnom životu. S druge strane, muški igrači koji su bili izloženi seksualiziranim ženskim likovima, također su bili uvjereni da žene imaju slabije mentalne i fizičke sposobnosti. "Nadalje, muški igrači imaju negativnije stavove o ženama općenito (u odnosu na igralice) i tradicionalnije stavove o tome kako bi se žene trebale odijevati u javnosti. Osim toga, muški igrači su skloniji podržati tradicionalne rodne uloge u smislu podjele rada i izbora zanimanja od ženskih igračica" (Vuković, 2019, str. 53).

9. UTJECAJ ODGOJITELJA

Uz odgojno-obrazovni rad, odgojitelji/ice u interakciji s djecom uvijek prenose dio vlastitih uvjerenja i osobnosti samim pristupom djeci. Marović (2009) ovdje ističe da odgojitelj/ica ima dominantnu ulogu u formiranju i razvijanju humanih odnosa među rodovima, no nerijetko je slučaj da u obiteljima i dalje prevladava utjecaj tradicionalnih rodnih obrazaca. Odgojitelj/ica ima važnu i neprocjenjivu ulogu na igru djece, ali i u kreiranju vrtićkog ozračja. On/ona svojim radom i ponašanjem usmjerava aktivnosti u željenom pravcu. “Štoviše, utvrđeno je da se, kad odgajatelj nije prisutan u igri s djecom, djevojčice i dječaci uglavnom vraćaju tradicionalnoj podjeli igara i igračaka po rodu. Također su primijećena nastojanja odgajatelja da djeci ponudi igračke koje su tradicionalno vezane uz njima suprotan rod” (Marović, 2009, str. 22). Odgojitelji/ice ne bi trebali dijeliti uloge u dječjoj igri prema rodu, kao ni igračke na 'muške' i 'ženske', no nemoguće je ustanoviti ponašaju li se svi u skladu s tim. Stoga uvijek postoji dualnost u ponašanju, jer “svjesno sigurno velika većina njih ne želi podržavati rodne stereotipe, a pogotovo ne prenositi djeci, ali na manje svjesnoj razini odvija se suptilan proces transfera stereotipa” (Marović, 2009, str. 22).

U ustanovama za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, svaki dan može biti prilika u kojoj se stvaraju humaniji odnosi među rodovima, a koje osviješteni odgojitelj/ica onda može iskoristiti za učenje o međusobnom poštivanju i suradnji. Ne treba zanemariti ni kontinuirano usavršavanje koje doprinosi osnaživanju mnogih kompetencija pa tako i onih vezanih uz izgrađivanje tolerantnijih odnosa među djecom (Marović, 2009). Ono što također može pridonijeti osnaživanju kompetencija je promatranje odgojno-obrazovnog rada drugih te videosnimki vlastitoga rada. Ovo je jedan od načina rada uz pomoć kojeg se mogu osvijestiti rodni stereotipi, a može se koristiti i za stručno usavršavanje.

Odgojitelji/ice provode s djecom velik dio vremena te bi upravo zbog toga trebali osvijestiti svoje ponašanje i to kakve poruke prenose djeci. “Odgojitelji trebaju osvijestiti svoje stavove, očekivanja i reakcije u vezi s emocijama i ponašanjem djece različitog spola, preispitati sami sebe kako se ponašaju prema djevojčicama, a kako prema dječacima” (Kozjak, 2018, str. 28). Trebali bi ujedno poticati djecu na igru s igračkama uobičajenima za suprotni spol i ne bi trebali dijeliti igračke i centre aktivnosti na ‘muške’ i ‘ženske’. Belamarić (2009) navodi kako odgojitelji/ice imaju bitnu ulogu u životu djeteta te je zbog toga potrebno da budu otvoreni i da jačaju razvoj cjelovite osobnosti djeteta.

10. ULOGA OBITELJI I USTANOVE ZA RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Ulaskom u ustanovu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje, dijete se prilagođava na mnoštvo faktora kao što su nova djeca, nepoznate odrasle osobe, grupna dinamika, odnosi i život u odgojnoj skupini. Nadalje, „taj dječak ili djevojčica sa sobom donosi svoje obiteljsko naslijeđe i sve što ono podrazumijeva: uvjerenja, stil ponašanja, obiteljske odnose, navike i sl., a u okviru njih i stavove o rodnim ulogama i rodne stereotipe“ (Marović, 2009, 21). Maleš (1988) navodi kako odgojitelji/ice, kao i ostale stručne osobe moraju u okviru svog djelovanja i odgojno-obrazovnog rada razvijati kod djece progresivne stavove prema ulogama muškarca i žena u društvu i njihovim međusobnim odnosima. Kako bi ostvarili optimalno odgojno djelovanje, oni bi trebali biti upoznati sa stavovima koje djeca već posjeduju, a koja su najčešće rezultat odgojnog djelovanja obitelji.

Na temelju postojećih spoznaja o važnosti obiteljskog odgoja, Maleš (1988) ističe kako je potrebno uz pomoć raznih tečajeva, seminara, predavanja, škola za roditelje i prikladne literature ukazivati roditeljima na mogućnosti odgojnog djelovanja u obitelji te ih motivirati na stvaranje što optimalnijih uvjeta za dječji razvitak. “Bez obzira na strukturu obitelji, roditelji moraju svojom ličnošću i odnosima u obitelji kod djece izgrađivati pravilne stavove prema ulogama različitih spolova u društvu i obitelji, u smislu njihova prihvaćanja kao jednakopravnih ljudskih bića, te razvijati svijest o potrebi uspostavljanja humanih odnosa među spolovima” (Maleš, 1988, str. 106).

Budući da i dalje postoje roditelji koji posjeduju stereotipna vjerovanja i koji su usvojili negativne stavove prema osobama istog ili suprotnog spola, trebalo bi putem različitih odgojno-obrazovnih programa raditi na promjeni takvih roditeljskih stavova u pravcu njihova progresivnog mijenjanja. Maleš (1988) ovdje navodi kako roditeljima treba pružiti znanja o učinku njihovih postupaka na izražavanje stavova djeteta prema vlastitom i suprotnom spolu, kako bi onda na temelju toga mijenjali svoje ponašanje (kao npr. ukazivanje na igračke i aktivnosti prikladnije za dječake nego djevojčice i sl.). U radu s roditeljima se treba orijentirati na metode kao što su simuliranje, razgovor, diskusija, dramatizacija i igranje uloga kako bi im se omogućilo uživanje u određenu situaciju.

Na kraju treba napomenuti, da s pedagoškog stajališta treba od rane dobi kod djece izgrađivati i njegovati pravilne stavove prema vlastitom i suprotnom spolu, ako se u budućnosti stremi društvu koje je oslobođeno rodnih stereotipa. “I kao što obiteljski odgoj može djelovati, zajedno s ostalim činiteljima odgoja i obrazovanja, na njihovo usvajanje i učvršćivanje, tako

može pridonijeti i njihovom ublažavanju, sve do potpunog uklanjanja krivo postavljenih rodni stereotipa, kao “mjerila” ponašanja” (Maleš, 1988, str. 71).

ZAKLJUČAK

Ono što čini neizostavan dio života djeteta je igra, a pored zadovoljstva kojeg pruža, ona predstavlja način učenja o sebi, drugima i svom okruženju. Djeca igrajući se razvijaju socijalne kompetencije, identitet, znanja i vještine te se vježbaju načinu življenja. Jednostavno rečeno, ona je temelj dječjeg razvoja. Igre dječaka i igre djevojčica se uvelike razlikuju te su važne u kontekstu na koji način socijaliziraju djecu. Igre dječaka su kompleksnije, kompetitivnije, dok djevojčice igraju igre koje su uređenije i u kojima postoji određeni poredak. Igre dječaka u ranoj fazi pružaju početne smjernice koje su korisne za kasniji životni uspjeh, kao primjerice težnja za osobnom izvrsnošću kroz natjecanja. Međutim, dječaci mogu biti u nepovoljnom položaju jer im treba duže nego djevojčicama da nauče vrijednosti poput uspostavljanja suglasnosti, suradnje i povjerenja.

Neizostavan dio igre su i igračke kojima se dijete igra, a ti elementi skupa s djetetovim partnerom u igri osiguravaju učenje socijalnih odnosa i rodni uloga. Igračke nose veliku društvenu važnost i definiraju okruženje u kojem dijete odrasta, a one mu ujedno mogu pomoći u izgradnji identiteta i predodžbe društvenih uloga. Obilježja igračke (dizajn, struktura, tehničke posebnosti i dr.) u velikoj mjeri utječu na to kako se djevojčice i dječaci igraju, a promatrajući ih pobliže moguće je dobiti jasnu viziju identiteta koji se predviđa od potencijalnog potrošača. Preko igre i igračaka djeca uče o rodni ulogama, što one podrazumijevaju za pojedini spol i kakve poruke nose. Na taj način igre i igračke postaju faktori koji modeliraju rodno prikladno ponašanje za muški i ženski spol.

Velik utjecaj imaju i roditelji, odgojitelji/ice, vršnjaci/vršnjakinje te mediji koji mogu utjecati na ponašanje djeteta u igri, odabir materijala i igračaka, kao i utjecati na oblikovanje rodne uloge. Upravo zbog toga se naglašava presudna uloga svih čimbenika kojima su djeca okružena i imaju utjecaj na odgoj, obrazovanje i oblikovanje djeteta. Roditelji i odgojitelji/ice trebaju osvijestiti svoja očekivanja i reakcije u vezi s ponašanjem dječaka i djevojčica. Trebali bi ujedno poticati djecu na preuzimanje različitih uloga u igri te voditi računa da ne dijele igračke na 'muške' i 'ženske', već da bez obzira na spol jačaju razvoj cjelovite osobnosti djeteta.

POPIS LITERATURE

- Arbanas, G. (2016). Razvoj rodnog identiteta i seksualne orijentacije- U S. Popović (Ur.) *Zaštita prava djece i mladih na seksualno zdravlje* (str. 26-36). Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Auster, C., i Mansbach, C. (2012). The gender marketing of toys: An analysis of color and type of toy on the Disney store website. *Sex Roles*, 67, 375-388. <https://doi.org/10.1007/s11199-012-0177-8>
- Ban, A. (2013). Rodni stereotipi u predškolskoj igri. U Petrović, B. i Višnjić Jevtić, A. (Ur.). *Play and Playing in Early Childhood*, (str. 91-105). Zagreb: ALFA D.D.
- Behm-Morawitz, E. i Mastro, D. (2009). Effects of the Sexualization of Female Video Game Characters Gender stereotyping and Self – Concept. *Sex roles*, 61, 808 – 823. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9683-8>
- Belamarić, J. (2009). Ružičasto i plavo: Rodno osviješten odgoj u dječjem vrtiću. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 67(58), str. 14-17. <https://hrcak.srce.hr/128501>
- Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Blackstone, A. M. (2003). Gender Roles and Society. U Julia R. Miller, Richard M. Lerner i Lawrence B. Schiamberg (Ur.) *Human Ecology: An Encyclopedia of Children, Families, Communities, and Environments* (str. 335-338). ABC-CLIO.
- Bošnjak, A. (2020). *Uloga igre u razvoju predškolskog djeteta*. Završni rad. Sveučilište Juraja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. Digitalni repozitorij Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:285626>
- Chapman, R. (2016) A case study of gendered play in preschools: how early childhood educators' perceptions of gender influence children's play. *Early Child Development and Care*, 8(186), 1271-1284. <https://doi.org/10.1080/03004430.2015.1089435>
- Cvrtila, L. (2016). *Spolno tipiziranje*. Završni rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Osijeku. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:468887>

- Fagot, B. I., i Patterson, G. R. (1969). An in vivo analysis of reinforcing contingencies for sex-role behaviors in the preschool child. *Developmental Psychology*, 1(5), 563–568. <https://doi.org/10.1037/h0027965>
- Francis, B. (2010). Gender, toys and learning. *Oxford Review of Education*, 36(3), 325-344. <https://doi.org/10.1080/03054981003732278>
- Golub, T. (2017). *Osvješčivanje prisutnosti rodnih stereotipa u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za pedagogiju. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/9757/>
- Henning, A., Brenick A., Killen M., O'Connor A. i Collins M.J. (2009). Do Stereotypic Images in Video Games Affect Attitudes and Behavior? Adolescent Perspectives. *Children, Youth and Environments*, 19(1), 170 – 196. <https://doi.org/10.7721/chilyoutenvi.19.1.0170>
- Hrženjak, K. (2019). *Tradicionalni i suvremeni oblici igre u učenju i poučavanju*. Diplomski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Osijeku. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:381455>
- Jugović, I. (2004). *Zadovoljstvo rodnim ulogama*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za psihologiju. Repozitorij Filozofskog fakulteta u Zagrebu. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/158>
- Kahlenberg, S. G. i Hein, M. M. (2010). Progression on Nickelodeon? Gender-Role Stereotypes in Toy Commercials. *Sex Roles*, 62, 830-847. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9653-1>
- Kamenov, Ž., Huić, A. i Jugović, I. (2011). Uloga iskustva rodno neravnopravnog tretmana u obitelji u percepciji, stavovima i sklonosti rodnoj diskriminaciji. *Revija za socijalnu politiku*, 2(18), str. 195-215. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=105698
- Klemenović, J. (2014). How Do Today's Children Play and with Which Toys? *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 1(16), 181-200. <https://hrcak.srce.hr/117843>
- Kolega, M., Ramljak, O. i Belamarić, J. (2011). Što ću biti kad odrastem? Analiza zanimanja u dječjim slikovnicama. *Magistra ladertina*, 1(6), 25-35. <https://hrcak.srce.hr/87326>

- Kovačević, M. (2019). *Razlike u izbori igračaka između dječaka i djevojčica predškolske dobi*. Diplomski rad. Sveučilište u Sarajevu, Filozofski fakultet. Preuzeto s: https://ff.unsa.ba/files/zavDipl/19_20/ped/Mirela-Kovacevic.pdf (4.5.2022.)
- Kozjak, M. (2018). *Utjecaj predrasuda na komunikaciju djece predškolske dobi*. Završni rad. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Repozitorij Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:853746>
- Kuti, V. i Caki, L. (2018). Preferencije u odabiru rodno tipiziranih i rodno neutralnih igračaka kod djece predškolske dobi. *Školski vjesnik : časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 2(67), 357-371. <https://hrcak.srce.hr/216731>
- Lindsey, L. L. (2015). *Gender roles : a sociological perspective*. New York: Routledge.
- Maleš, D. (1988). *Obitelj i uloga spolova: utjecaj roditelja na usvajanje uloge spola kod djece*. Zagreb: Školske novine.
- Maleš D. i Stričević J. (1991.). *Druženje djece i odraslih*. Zagreb: Školska knjiga
- Marović, Z. (2009). Ne smiješ plakati, ti si dječak. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 15(58), str. 18-23. <https://hrcak.srce.hr/128503>
- Marušić, I. (1994). *Povezanost rodni uloga i osobina ličnosti kibernetičkog modela*. Magistarski rad. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Martin, C. L., Eisenbud, L., i Rose, H. (1995). Children's gender-based reasoning about toys. *Child Development*, 66(5), 1453-1471. <https://doi.org/10.2307/1131657>
- Masters, J. C., Ford, M. E., Arend, R., Grotevant, H. D., i Clark, L. V. (1979). Modeling and Labeling as Integrated Determinants of Children's Sex-Typed Imitative Behavior. *Child Development*, 50(2), 364-371. <https://doi.org/10.2307/1129411>
- Miller, M. i Summers, A. (2007). Gender Differences in Video Game Characters' Roles, Appearances, and Attire as Portrayed in Video Game Magazines. *Sex Roles*, 57, 733 – 742. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9307-0>
- Paseka, A. (2004). Rodni stereotipi i njihova reprodukcija. U A. Paseka, J. Schick i L. Hećimović (Ur.) *Gender perspektiva u nastavi: mogućnosti i poticaji* (str. 32-45). Fondacija Heinrich Boll, Regionalni ured Sarajevo, KulturKontakt Austria.

- Pennington, D. C. (2004). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Peteh, M. (2018). *Radost igre i stvaranja*. Zagreb: Alinea.
- Predrasuda (2021). Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristupljeno 22. 8. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=50076>
- Reich, S.M., Black, R.W. i Foliaki, T. (2018). Constructing Difference: Lego® Set Narratives Promote Stereotypic Gender Roles and Play. *Sex Roles*, 79, 285–298. <https://doi.org/10.1007/s11199-017-0868-2>
- Slunjski, E. (2013). *Kako djetetu pomoći da...(p)ostane tolerantno (razumije i prihvaća različitosti)*. Zagreb: Element d.o.o.
- Spence, J.T., Deaux, K. & Helmreich, R. L. (1985). Sex role in contemporary American society. U E.Aronson i G. Lindzey (Ur.) *The handbook of social psychology*, 3(2), 149-178. New York: Random House.
- Starr, C., i Ferguson, G. (2012). Sexy dolls, sexy grade-schoolers? Media & maternal influences on young girls' self-sexualization. *Sex Roles*, 67, 463-476. <https://doi.org/10.1007/s11199-012-0183-x>
- Sterling Honig, A. (2015). Sociocultural Influences on Gender-Role Behaviors in Children's Play. U D. Pronin Fromberg i D. Bergen (Ur.) *Play from Birth to Twelve: Contexts, Perspectives, and Meanings* (str. 387-398). New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315753201>
- Stevanoski, S. (2021). *Utjecaj dizajna ambalaže na odabir proizvoda za djecu*. Diplomski rad. Sveučilište Sjever. Digitalni repozitorij Sveučilišta Sjever. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:369674>
- Stuparić, P. (2020). *Žene u videoigrama*. Završni rad. Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet. Repozitorij Filozofskog fakulteta Rijeka. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:709790>
- Štefanić Guštin, J. (2022). IGRAČKE - NEKAD I DANAS. *Varaždinski učitelj*, 9(5), 619-624. <https://hrcak.srce.hr/277546>
- Tatalović Vorkapić, S. (2013). *Razvojna psihologija*. Rijeka: Učiteljski fakultet.

- Topić, I. (2018). Stavovi odgajatelja o rodnim odnosima u odgojno-obrazovnome procesu. Diplomski rad. Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet. Repozitorij Učiteljskog fakulteta Rijeka. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:466311>
- Trawick-Smith, J., Wolff, J., Koschel, M. i Vallarelli, J. (2015). Effects of Toys on the Play Quality of Preschool Children: Influence of Gender, Ethnicity, and Socioeconomic Status. *Early Childhood Education Journal*, 43, 249–256. <https://doi.org/10.1007/s10643-014-0644-7>
- Turk, V. (2019). *Razvoj pojma o sebi i rodnog identiteta*. Završni rad. Sveučilište Juraja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. Digitalni repozitorij Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:738037>
- Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Verić, I. (2021). *Igračke i igre u radu s potencijalno darovitom djecom*. Završni rad. Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet. Repozitorij Učiteljskog fakulteta Rijeka. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:189:912593>
- Vuković, Sindy. 2019. Osvrt na istraživanja o stereotipnom prikazivanju ženskih likova u videoigrama. *Kibernetička psihologija*, 2, 50-59. <https://openjournals.ffzg.unizg.hr/index.php/psyche/issue/view/9/PDF>
- Williams, J., Satterwhite, R. i Best, D. (1999). Pancultural Gender Stereotypes Revisited: The Five Factor Model. *Sex Roles*, 7/8(40), 513-525. <https://doi.org/10.1023/A:1018831928829>
- Zagorac, I. (2015). Igra kao cjeloživotna aktivnost. U D. Težak (Ur.) *Vrč i šalica. Filozofijska vivisekcija problema odgoja i obrazovanja* (str. 315-325). Zagreb: Učiteljski fakultet.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Zagreb, rujan 2022.

Iva Žulj